

BŰNÖS DOLGOK

MÉREY KATALIN

I.

RÖGESZME

Írok, és valahol az agyam egyik félreeső szögletében elindul egy már rég eltemetettnek hitt jelzés: fordítsd le, hogy fordítanád le!?

Fordítás. Életem nagyon hosszúnak tűnő részét töltöttem vele . . . láncra verve, rabszíjra fűzve. Szolgaság volt, nem alkotó, nagyszerű munka. Fordítottunk törvényt, választási propagandát, beszédeket, mindent. Magyar helyneveket nem használhattunk, mert . . . Ésszerűtlen, haszontalan tilalmak. Mindenre akadt magyarázat, megkötés. Mit tagadjam, kiadtunk olyan szövegeket is, amelyeket még ma is szégyellek. Nem is tagadhatnám! Elemezhetném, persze: körülmények, külső és belső szabályok, írott és íratlan törvények, munkahelyi hagyomány, szokás, kényelem, beidegződés, politikai, párt- és más, megnevezhető és nem megnevezhető érdekek.

Sose voltam büszke erre a munkára, sose tudtam büszke lenni rá.

Most már mindent meg tudok magyarázni. Meg is értek mindent, de ez nem változtat a lényegen. Volt egyszer egy hivatal, ahol hivatalból, hivatalosnak minősülő anyagokat fordítottak magyarra, és ennek része voltam. Tizenöt évem ment rá. Bár, magamra vessek, én választottam! Az, amit nem választottam, amit nem választhattam az volt, hogy mi minősül hivatalosan lefordítandónak. E téren nem volt választás.

Nem is tudom pontosan, hogyan, mikor kezdődött. Lehet, hogy már nem is lehetne rekonstruálni. Átszervezés átszervezést követett, leépítés, racionalizálás, rendszerváltás, tisztogatás, boszorkányüldözés, elbocsátás. A félelem úgy fúrta belénk magát, mint a féreg. Mindenki mindenkitől tartott: ki lesz a következő? Úgy őrlt bennünk a bizonytalanság, mint a szű. Lassan, fokról fokra változtak a dolgok. Észrevétlenül, kis lépésekben. Azok az átkozott kis lépések! Egyszer csak azon vettük észre magunkat, hogy nem törvényeket, hanem vezércikkeket, hírmagyarázatokat, ne adj' isten! tárcákat fordítunk. És nem magyarra, hanem *magyarról*.

Nem. Nem írok emlékiratokat és visszaható naplót sem, csak keresem ennek a kényszerképzetnek az okát, a rögeszmémnek az eredetét. Fénykorunkban mi egyszer még egy Kópé-írást is lefordítottunk, és hagytam, hagynom kellett. Arra is emlékszem, hogy nem tudtunk mit kezdeni a turulmadárral és jó néhány Ady- meg más idézettel, pl. Illyéssel. Lassan telik a pohár, nagyon lassan telik be. Nem egyszerre, nem máról holnapra, ahogy azt sem csak úgy egy istenadta pillanatban dönti el az ember, hogy elmegy, otthagya csapat-papot.

Nagyon nehéz, nem is tudom igazán megfogalmazni. Úgy vagyok, mint gyerekkoromban a hazugsággal. Bánt, furdal a lelkiismeret, szégyellem is, tudom is . . . Aztán . . . az ember mindig talál valami kifogást, alkalmas magyarázatot: ha nem mi, megteszi más. Farizeus dolog volt, és sovány vigasz. Addig-addig, mígnem odáig fajultunk, hogy rendszeresen fordítottunk magyar heti- és napilapokból kiragadott cikkeket, szövegeket, sőt részleteket. Minduntalan fölrémlenek a lefordíthatatlannak tűnő mondatok, kifejezések, szinonimák; fölrémlik a rejtett szójelentés, a pejoratív tartalom; az elkendőzés, a többet mondás; a szó szerinti fordítás kínja, a szabad fordítás igénye, a műfordítás csodája, miközben úgy érzi magát az ember, mintha összekötözött kézzel kellene úsznia. Létkérdés, élet-halál kérdése vagy a szakmai becsületé?

Az egyes szám első személy bánt. Igen! Úgy vagyok vele, mint gyerekkoromban a hazugsággal. Amikor hazudnom kellett, mert azt mondták. Mintha elköttem volna valamit. Valami szörnyű, titkolni való, szégyenletes dolgot, amiről nem lehet beszélni, ha pedig mégis kell, akkor csak hazudni lehet.

Gyerekkoromban az embernek volt egy belső és egy külső világa; egy otthoni és egy utcai, s állandóan mérlegeltük, mikor mit lehet mondani. Akkoriban mindenki így élt, legalábbis majdnem mindenki, ez volt a normális. Sokáig szentül hittem, hogy ez a kettősség nincs többé. Csalódtam.

*

Egyszer – változó világ volt már – lelkes tömegbe keveredtem; csupa ragyogó arcú, bizakodó, elragadtatott diák. Tüntetni mentek, rajzlapra írt, magukköltötte, rögtönzött transzparenszekkel, fényes délben; jól láttam az arcukat. Hittek és akartak és mertek, hitték az igazságot és az igazságosságot. Nagyon-nagyon lelkesek voltak. Nem terelték őket, nem vezényelték ki, nem kényszerből vonultak föl. És mit kaptak? Újabb munkanélküliséget, újabb hazugságokat, újabb fordításokat? Jóra fordultak a dolgok?

A jó nem állandó fogalom. Embere, népe, nemzete, társadalma válogatja. Nem tudom, hányan kerültek azok közül a lelkes elragadtatással fölvonuló diákok közül külföldre, hányan a munkaközvetítőbe. Nem tudom, hányan lettek közülük undok, befutott emberek, önelégült, hazug politikusok, feketén dolgoztató, sikeres üzletemberek, és hányan lettek rezignált, keserű felnőttek, önkéntes lelki száműzetésbe vonuló menthetetlen kételkedők, akik már soha többé senkinek sem hisznek. Emlékszem azokra a kipirult, buzgó gyerekekre, és rettenetesen sajnálom őket, mert tudom, hogy a többségnek most is az otthoni és az utcai igazság kettős kárhozata jutott.

Nem szabadság az, ha az embernek nincs munkája, ha rosszul fizetik, ha fél, ha elvesztheti azt a kicsit is. Nem szabadság az, ha az ember nem beszélhet idegenek előtt.

Fönt, lent; kint, bent. Lehet, hogy ez törvényszerű. Lehet, hogy mindig lesz csorda és pásztor, uralkodás és szolgálás. Ember is lesz mindig és hivatal is. Hivatal, amelyben kisemberek nagyokat vélt ügy és vélt cél végett szolgálni fognak, s ez akkor is szolgálás lesz, ha akaratlanul keverednek bele.

A szó hatalmas. Ereje végzetes lehet, ha úgy fordítják.

II.

BARANYAI FÉNYKÉP

Pincesor. Pinceajtók, tetők. Baranyai pinceutca. Az árnyék úgy kúszik a falak mentén, mintha élne. Mozdul a gazfölverte út, látszik, ahogy lélegzik az ösvény, domború mellkasa puhán emelkedik, süllyed. Béke. Apró árnyéksarjak játszanak a tetők alatt, a falak közé bújva meglapulnak. Fény és árnyék váltja egymást évszázadok óta. Fekete-fehér színek nyugalma. Az út lassan emelkedik, észrevétlenül visz-visz fölfelé, föl-föl, valahova a hegyre vagy még följebb a felhők közé, talán magához az Úristenhez, hogy megkérdezzük tőle . . . A falak izzanak a tiszta fényben, a szemben levő fák nem látszanak, csak az árnyékuk vetődik az útra. Csend. Csend van az ajtók mögött, a bokrok között. Itt sohasem rohant harsogón az élet, csak folydogált. A falak állnak, az ajtók a helyükön; a deszka ép, a tető hibátlan, a villanydrót egész, a szigetelőcsészék is megvannak. A fák lombja árnyékot vet, dúsan nő a fű, burjánzanak a bokrok a pinceközökben. Az ösvényutca halkán, kitaratóan lélegzik, az árnyék gyöngéd érintésére aprót borzongva meglódul, a pincesor végén pici gyík iramodik . . .

*

Jártál Baranyában. Jártunk. Futottunk a vonat után, ittuk a baranyai bort, csodáltuk a baranyai hegyeket, gyönyörködtünk a baranyai beszédben, irigyeltük a baranyai ember nyíltan vallott, vállalt és hirdetett, magától értetődő és egyedül lehetséges Baranya-szeretetét.

*

A nagymama sosem vitt magával halottnézőbe. Sőt, azt az egész végleges megmásíthatatlanságot is távol tartotta tőlünk a maga módján – nem ejtette ki a szót. Azt mondta: vége, elment, bevégezte; esetleg: kiszenvedett, lehunyta a szemét, elhagyott ő is, a mennyszágba költözött, elvitte a tüdővész, végzett vele a szíve. Circumdederunt . . . tisztán, élesen emlékszem a dallamára, akkoriban még otthonról temettek és latinul. A nagymama szorosan fogja a kezem, érzem a szorítását, nem engedi, hogy előrefurakodjak, nem engedi, hogy megnézzem, hogy

lássam. Érzem a fojtogató tömjént, itt-ott valaki fölsír vagy fölzokog, fekete fejkendők, fekete szegélyű fehér gyászszebkendők. Sejttem a sok feketéből, hogy valaminek vége, hogy nagy baj van, de tudni, biztosat, nem tudok.

*

Össze kellene szednem magam, bátorságot kellene vennem, oda kellene utaznom, és meg kellene nézmem. Azt hiszem, beszélmem is kellene azokkal, akik most ott vannak. Persze! Beszélni kellene velük, és látni kellene őket, és látni kellene a házakat, a pincéket, a padlásokat, akárhogyan is építették át őket.

Hány év, hányszor tíz és tíz, hányszor száz és száz év köti az embert a szülőföldjéhez? Ahhoz az igazihoz és egyetlenhez, ahol a világra jött. Mi köti az embert a hitéhez, a tévhiteihez, az elfogultságához, az előítéleteihez, amik szinte odaláncolják azokhoz az utakhoz, amelyeken a nagyapái baktattak, azokhoz a kimarjult házakhoz, amelyekben a nagyanyái éltek és életet adtak, azokhoz az udvarokhoz, amelyekből elűzték őket? Mi köti az embert a félrecsúszott tetőkhöz, a kivénhedt fákhöz, a már nem létező gyümölcsöshöz, ahol ma már szintén nem létező gyerekek szedték a sose szabad zöld barackot? Gyerekek, akiket nemrég ólmozott koporsóban temettek el, akiket szorongva kísérték ki az állomásra vagy még úgy sem, nehogy fölfigyeljenek rájuk. Mi köti az embert az elhagyott tájhoz, amelyen az elment unokák gazdátlanul maradt kutyái csatangolnak? A szőlő, a szőlőhegy örök, a sárga-vörös föld is az. Örök, és mindig befogadja az embert az útja végén. Mondták erre a földre, hogy ilyen vagy olyan, mondták rá, hogy horvát, hogy magyar, hogy szerb Baranya. Mindig mindenki akart tőle valamit, mindig mindenki elvett tőle valamit, valamit, amiről úgy vélte: kijár.

Félek. Úgy félek most tőle és önmagamtól, hogy nem merem, tehát nem akarom látni. Szegény, szépecske haza! Véges az agyam, felejték, és szeretném, ha sok képem volna róla. Vétek, de gyáva lettem, meghunyászkodtam. Nem akarom látni, ki él ott, és nem akarom tudni, hogy beszél, mit gondol, mit hisz. Néha mégis fölvetődik bennem a bűnös gondolat: ugyan mit hisz azokról a házakról, amelyekbe beköltözött, azokról az ismeretlenekről, akik megépítették őket; ugyan mit hisz azokról az emberekről, akiknek a szobáiban él, akiknek az ágyába belefekszik?

A bort elfolyatták, a hordók elkorhadtak, a téglajárda még foghíjabb. Nem akarom tudni, ki rója most azokat az utakat, nem akarom látni, mivé váltak az esőmosta falak, nem akarom tudni, mit láttak azok az ablakok. Tudom, hogy vannak régi árnyak és vannak újak. Az eszem azt is tudja, hogy meg kellene mutatnom az unokáimnak. A hegyeket is, az agyagos földet is, Vörös Márta faluját is, még akkor is, ha a népmonda nem igaz. Ne csak a szívünkben éljen szegény szépecske haza.

Kegyetlenül gazdag vagyok. Otthonnak nevezem Zombort, mert ott születtem, Újvidéket, mert ott éltem, Szegedet, mert ott vannak a gyerekeim. Hazámnak nevezek egy már csaknem teljesen széthullott országot, és annak nevezem azt a másikat is, amely sehogy sem akar befogadni. Hazám a boszniai hegyek, a mostari híd, hazám Dubrovnik és a tenger, hazám Baranya és Vörösmart, Kórógy és Eszék. Hazám Nagycenk és Hollókő, Ópusztaszer és Eger, hazám a debreceni nagyerdő és a Pannonhalmi Apátság; hazám Nagyszalonta is, mert ott élt Arany János, és hazám Pozsony, mert koronázó városunk volt sokáig. Hazám az egész kerek világ, de csak az anyanyelvem biztos.

Kegyetlen gazdagság.

Dolores inferni . . .

Az anyám húsz évig nem akart vagy nem mert hazalátogatni a szülőfalujába, utána pedig még többet sóhajtozott, és megszapordtak a ráncok a szeme körül. Az nem lehet, hogy most minden megismétlődjön! Az nem lehet, hogy megint megszapordjanak a ráncok az ember szeme sarkában, mert mások költöztek be a szülőházába.

Dolores inferni circumdederunt me . . .

Meg kellene mutatni Baranyát, nemzeti örökségünk halálnak halálával halt kicsi részét. Az én fényképem mementó, eredetije nincs többé. Az, amiről készült, nincs. Egyszerűen nincs.

A circumdederuntot most már magyarul éneklük, változik a világ, felejtünk. Szeretném, ha az unokáim nemcsak a világörökség kincseiben gyönyörködnének egyszer, hanem elzarándokolnának ebbe a kis, háború dúlta hazába. Szeretném, ha nem csak ez az egy fénykép jelentené számukra Baranyát. Szeretném, ha lenne hova elzarándokolniuk még akkor is, ha más lett, még akkor is, ha másé lett.